

Pozor: v tomto HO jsou věty k přípravě nejen na konci (souhrnné cvičení),
ale i po jednotlivých částech výkladu

Gerundivum a gerundium

Mnemotechnická pomůcka pro základní orientaci:

bohatší **gerundiVum** má

- v názvu o písmeno víc
- úplný soubor tvarů *-nd|us, a, um* (3 rody, 2 čísla, 6 pádů)
- vyjadřuje děj podaný v **nutnostní modalitě**: *má být (po)chválen / zasluhuje chválu*

chudší **gerundium** má

- v názvu o písmeno méně
- má jen několik tvarů ze sg. n. (*-ndī, -ndum, ndō*), jimiž se skloňuje infinitiv
- vyjadřuje **prostý děj**: *chválit, (po)chválení, chvála/pochvala*

Vid nutno odhadnout.

Obojí je v latině tvar na pomezí jmen a sloves:

a) směrem „nahoru“ (vůči rozvíjenému výrazu) se chová jako jméno – tj. má příslušný pád a v případech g-iva také rod a číslo;

b) směrem „dolů“ (vůči rozvíjejícím výrazům) se chová jako sloveso – tj. rozvíjí se předmětem nebo příslovečným určením („jak“ ap.). V češtině je tomu při překladu infinitivem právě tak, ale při překladu substantivem se rozvíjení transformuje v přívlastek („jakou“ ap.), tedy zpravidla v adjektivum:

Dā mihi quaesō veniam bene moriendī (↑ jakou veniam; ↓ jak umírat)

: *Dej mi prosím milost dobré smrti / dobrého umírání / dobře umírat/zemřít / abych dobře umíral/zemřel.*

Tak široký výběr překladů však bývá málokdy; proto sledujme různé typy užívání g-ia i g-iva.

A. G-ivum

Tvoření:

od prezentačního kmene sloves

lauda- mone- lege- capie- audie- -nd|us, a, um

horta- vere- seque- patie- largie-

*eu- (eō); fere-; *vole-* (jen v obratu s gerundiem *volendō nōlendō = volēns nōlēns / volentēs nōlentēs*)

K významu:

1) G-ivum se někdy označuje jako *participium futura pasiva*. Srovnej: *laudātūrus hodlající (po)chválit*, *laudandus mající být (po)chválen* („pasivní hodláání“). Tento rozdíl je zachován také u **deponencií**, takže jejich g-ivum má **pasivní** význam; pro zapamatování: *pater venerandus* nehodlá ctít (*venerātūrus*), ale má být ctěn.

2) Modalita není jednoznačná: *laudandus ten, kdo má/musí být pochválen / koho je třeba/nutno pochválit* ap. V právnických textech se g-ivum užívá i přes nejasnou míru závaznosti; někdy se chápání nutnosti pojišťuje jinými výrazy jako *semper sunt oboediendī*, *nūllō modō omittenda est*.

Překlad: **podle syntaktické platnosti** (viz dále).

1 g-ivum v přívlastku: *puer laudandus* : chlapec, který má být pochválen / zasluhuje chválu.
Někdy nutno překládat volněji: *horrendus, tremendus* strašný, hrozný;

Liberā mē, Domine, dē morte aeternā in illā diē tremendā Requiem :
pod. *pater venerandus* : ctihodný otec (vytvořte vok. sg. a pl. – hodí se do dopisů ap.)

Podobně jako v Č, také v L může být přívlastek dále rozvíjen:

Completorium est ultima diei oratio, ante nocturnam quietem facienda podle LH Inst 84
:

2 g-ivum v přísudku: *puer laudandus est* : chlapec má být (po)chválen / zaslouží chválu/pochvalu/pochválit ...

Na tomto základu se buduje jedna z tzv. opisných konjugací – odhadněte význam:

puer laudandus erat :

erit :

*sit*¹ :

*utinam puerī plūs laudandī essent!*² :

Ad illustrandum et exercendum³:

A.1 Quod erat demonstrandum. závěr důkazu v logice, matematice ap.

A.2 Offerenda sunt libamina. Ex 25,29; 37,16

A.3 De his verbis adhuc seorsum erit agendum. DeV 7

A.4 Lectiones verbi Dei, quae elementum maximi momenti liturgiae praebent, cum veneratione ab omnibus sunt audiendae. MR Inst 9

A.5 Horrendum est incidere in manus Dei viventis. Hebr 10,31

A.6 Sacrum quoque silentium, tamquam pars celebrationis, suo tempore est servandum. MR Inst 23

A.7 Si Dominus noster laudandus est in illis sanctis, per quos ille facit virtutes et miracula, quantum laudandus est in ista, in qua fecit seipsum, qui super omnia mirabilia est mirabilis!

BAelredOrat20=AltCBMV

3 g-ivum zpodstatnělé: Nejčastěji zpodstatnělý pl. n., který se přejímá jako sg. f.: *legenda* : „věci ke čtení“; *to, co se má číst* (příkladná čtení ze života svatých, → *legenda*); pod. *dividenda*, *prebenda*, *agenda*, *remitenda*; *propaganda* (posun od objektu k označení děje). Maskulina jsou např. *reverend*, *konfirmand*, *ordinand* (svěcenec), *doktorand* (! × -nt, např. *celebrant*). Sg. n.: výraz klas. latiny *iūsiūrandum* (*dē iūreiūrandō*; psáno i zvlášť) : *přísaha*; moderní výrazy *memorandum* („co se má připomenout“; ASCS: pamětní spis), *referendum* (se složitou rekonstrukcí významového vztahu k *referre*).⁴

Zpodstatnělé g-ivum (pl. n.) je i v obratech typu *mūtātīs mūtandīs* – viz později HO k AblAbs.

Ad illustrandum et exercendum:

A.8 Rēx tremendae maiestātis, | quī salvandōs salvās grātīs, | salvā mē, fōns pietātis. Dies irae

A.9 Offero tibi, Deus meus, cogitanda, ut sint* a te; dicenda, ut sint de te; facienda, ut sint secundum te; ferenda, ut sint propter te. (aby byly, ať jsou) Oratio Clementis PP. XI

¹ *sit*: konj. prez. *at' je*

² *essent*: konj. ipf., ve spojení s *utinam* vyjadřuje nereálné přání *kéž by ...* (jenže tomu tak není).

³ V nadpisu jsou užity tvary gerundia. Ve větách se ovšem ukazují tvary probraného gerundiva.

⁴ Např. Collins Concise English Dict., ³1992: „something to be carried back“ (=?).

4 g-ivum v doplňku:

Překlad je zpravidla volný (srov. možnosti překladu participií):

Suscēpērunt Iūdaeī, quae Mardocheaus litterīs suīs faciēda mandāverat Esth 9,23 (plurál neutra *quae mandaverat* jak? k čemu? – nejlépe "že...") :

Doplňkové g-ivum většinou lze chápat i jako infinitivní vazbu s vypuštěným *esse*: *mandāverat litterīs suīs faciēda [esse]* ap. – Srov. také „Týž pád dvakrát ...“, věta *tradebatur crucifigendus*; lze ji překládat značně doslovně (*byl vydán jako ten, kdo má být ukřižován*), anebo bez modalitý (*byl vydán k ukřižování*) jako g-ivum v platnosti g-ia, viz zde oddíl C.

B. G-ium

Význam viz úvod tohoto HO, paradigma viz mluvnicí.

Genitiv se vyskytuje po některých substantivech. V Č mu odpovídá

a) přívlastkový infinitiv:

ars amandī : *umění milovat*; pod. po subst. *potestās / facultās* (možnost), *venia* (dovolení), *licentia* (povolení) ...

b) přívlastek vyjádřený názvem děje nebo podst. jm. slovesným:

lēx orandī zákon modlitby

ordō benedīcendī campānās : *obřad žehnání zvonů* (povšimněte si pádu *-ās*)

pod. *rītus*, *rēgula* (pravidlo), *forma* (formule)...

modus vīvendī (dosl. ‚způsob žití‘; moderně ve význ.)

Dē modō prōcēdendī in amōtiōne / trānslātiōne parochōrum CIC : m. p. ‚způsob postupování‘ -> *Postup při*

Zřídka je řídicím členem nikoli subst., ale adjektivum:

perītus dīcendī : *zkušěný v*⁵

Poznámka o dativu

Dativ se prakticky neobjevuje. Lze o něm uvažovat v případech jako *idōneus -ndō* (téhož významu jako *idōneus ad -ndum*) : *příhodný k čemu*.

Akuzativ s předl. *ad* je vysoce frekventovaný: vyjadřuje nejčastěji účel („k čemu“) a překládá se předložkou *k (pro)*, infinitivem účelovým nebo účelovou vedlejší větou (*aby...*). Právě v této funkci však zpravidla bývá g-ivum v platnosti g-ia (viz níže).

Tam, kde g-ium nelze utvořit, použije se i po předložce infinitiv:

*Cor habeās pietātis ad pauperēs, miserōs et afflīctōs, et secundum posse tuum eīs subveniās et eōs cōnsōlērīs*⁶ Testamentum spiritale S. Ludovici, LectAlt25.8. : *Měj dobrotivé srdce vůči chudým, ubožákům a ztrápeným a jim pomáhej a utěšuj je*

Ve Vulg. nutno počítat s tím, že namísto obvyklého *ad* + ak. g-ia může být bezpředložkový gen.:

Quī habet aurēs audiendī, audiat :

(věta mnohokrát užitá Ježíšem: Mt 11,15; 13,9; 13,43; Mc 4,9; L 8,8; 14,35; srov. i Mc 4,23)

Ablativ (bepředložkový) vyjadřuje okolnost:

appropinquābat proclīvō capite et indēsinerter orandō (= *orāns*)
: *blížil se s hlavou skloněnou a bez ustání se modlil*⁷

Překládáme *a; a přitom; tím, že; tak, že*. Je to jev latiny pozdní a střv.

⁵ Ciceronova definice: *Orator est vir bonus dicendi peritus*.

⁶ Všechna VF jsou konj. prez. *at' máš* apod. s platností imperativu *měj* apod.

⁷ Srov. AblAbs, věta 19 (o kropení): *transeundo per ecclesiam* (= *transiens*).

Pozn. V žalmech, zvl. ve starém znění podle Vulg., se setkáváme s konstrukcí *in + -ndō* (abl. gerundia). Je původem hebrejská, do lat. přenesená doslovným překládáním řec. εἰν + inf. Vyjadřuje rovněž okolnost, zpravidla časovou: *facientēs verbum illius in audiendō vōcem sermōnum eius* Ps 101,22 : ... *a poslouchali hlas jeho řeči*. Takové gerundium může mít u sebe svůj vlastní podmět: *In convertendō Dominus captivitātem Sion, facti sumus quasi somniantēs* Ps 125,1; řec. kupodivu dva ak.: Ἐν τῷ ἐπιστρεψαί κυριον την αιχμαλωσιαν Σιων *Když Pán vedl siónské zajatce*; pod. *In dēficiendō* (ἐν τῷ ἐκλείπειν) *in mē spīritus meus tū cognōvistī sēmītās meās* Ps 141,4, kde se nekultivovanost jazyka odráží také v *in ... in*; obratněji v Neovulg.: *Cum dēficit in mē spīritus meus, tu nōstī sēmītās meās* – kontrolní otázka: co se stalo s časem?

Ad illustrandum et exercendum:

B.1 Omnia tempus habent et suis spatiis transeunt universa sub caelo. Tempus nascendi et tempus moriendi, (...) tempus destruendi et tempus aedificandi, tempus flendi et tempus ridendi, (...) tempus tacendi et tempus loquendi, tempus dilectionis et tempus odii, tempus belli et tempus pacis. (...). Qoh 3,1sq.

B.2 Capita et tituli ex Codice Iuris Canonici: De iure impugnandi matrimonium – De modis evitandi iudicia

B.3 Da mihi intelligendi acumen, retinendi capacitatem, addiscendi modum et facilitatem, interpretandi subtilitatem, loquendi gratiam copiosam. Ex oratione S. Thomae Aquinatis, quae ante studium est dicenda

B.4 Produxitque Dominus Deus de humo omne lignum pulchrum visu et ad vescendum suave; lignum etiam vitae in medio paradisi lignumque scientiae boni et mali. Gn 2,9

B.5 Leviathan quem formasti ad ludendum cum eo Neovulg. – draco iste quem formasti ad illudendum ei Vulg. Ps 103,26

B.6 Populus terrae impediēbat manus populi Iudae et turbabat eos in aedificando. podle 1 Esd 4,4

C. G-ivum v platnosti g-ia

1. kolo – částečná homonymie. Jak vyplývá z repertoáru tvarů, kterýkoli z tvarů gerundia by mohl být stejně dobře některým tvarem gerundiva. Výrazně se to projevuje zvláště v akuzativu po předložce *ad*: gerundia typu

convēnērunt ad audiendum (za jakým účelem? PU)⁸ *verbum* (slyšet co? Pt),
ad benedīcendum Deum
: *sešli se k vyslechnutí slova, k dobrořečení Bohu // aby ...*

by bylo možno chápat také jako

convēnērunt ad audiendum (jaké verbum? Pks) *verbum* (ad verbum: PU),
ad benedīcendum Deum

Překlad odpovídající g-ivu *sešli se ke slovu, které mělo být vyslechnuto, k Bohu, který měl být dobrořečen* je neohrabaný. Raději překládáme jako při gerundiu:

: *sešli se vyslechnout slovo, aby dobrořečili Bohu.*

Tak se ostatně těmto obratům rozumělo vždy.

2. kolo – analogické kladení stejných koncovek. Už v klasické latině se tvarová shoda gerundia s gerundivem přenášela i tam, kde striktně vzato být nemá, např. v ženském rodě nebo v plurálu. Vznikly typy

ad benedīcendam aquam (místo *ad benedīcendum aquam*) : *k požehnání vody*

⁸ PU: příslovečné určení; Pt: předmět, Pks: přívlastek shodný.

ad celebranda fēsta (místo *ad celebrandum fēsta*) : *ke slavení svátků*
Časem převládla varianta, která poukazuje na přívlastkový charakter už slovosledem, totiž
ad fēsta celebranda.

I v takových spojeních – a jsou velmi hojná – překládáme gerundivum jako gerundium, tj. výrazy pro **prostý děj**.

Rozpoznání gerundiva v platnosti gerundia je věc jazykového citu; ten se překládáním vypěstuje poměrně snadno. Napomáhá k tomu i fakt, že gerundivum v platnosti gerundia se vyskytuje nejčastěji ve vazbách s předložkou *ad* (účelová určení a z nich vzniklé přívlastky), popř. *dē* (v nadpisech; tam často *dē+abl. L → nom. Č*).

Ad illustrandum et exercendum:

C.1 Veniet ecce rex excelsus cum potestate magna ad salvandas gentes, alleluia. Ant1LectDomIAdv

C.2 (Incipit liber Proverbiorum:) Parabolae Salomonis filii David regis Israel, ad sciendam sapientiam et disciplinam, ad intellegenda verba prudentiae; ad suscipiendam eruditionem doctrinae, iustitiam et iudicium et aequitatem, ut* detur* parvulis astutia, adulescenti scientia et recogitatio. dosl. aby byla dána: přeložte aktivem

C.3 Non ligantur abstinentia itinerantes, quando in curribus viae ferreae ad cibos sumendos destinatis manducare debent. starší Abstinentiae et ieiunii lex

C.4 Capita et tituli ex CIC: De personis in aulam* admittendis (k soudnímu dvoru, jednání) – De modo conficiendi et conservandi acta – De poenis applicandis – De inducendis et excludendis testibus – De actione* ad damna reparanda (žaloba) – De disciplina in tribunalibus servanda (zde zvažte překlad jako g-ivum i jako g-ivum v pl. g-ia)

C.5 (...) nōn sordidī lucrī causā nec ad vānam captandam glōriam, sed ut* vēritās prōpagētur aby; z promoční sponze absolventů FF UK; slibují, že nabytých znalostí budou využívat ...

D. Souhrnné cvičení

Při překladu si vždy ujasněte, zda jde o **g-ium × g-ivum × g-ivum v platnosti g-ia**.

Si quis amplius exerceri desideret, preces ad Vesperas dominicae I et III Adventus legat.

D.1 Tituli cum gerundio atque gerundivo: De tolerando dolore – Tractatus de praxi amandi Iesum Christum S. Alfons de' Liguori – De diversis formis Missam celebrandi – De modis proferendi varios textus – Pro pace et iustitia servanda – Ordo ad faciendam et aspergendam aquam benedictam – De Ecclesiae munere docendi

D.2 Multi Iesum sequuntur usque ad fractionem panis, sed pauci ad bibendum calicem passionis.

D.3 Venerationis autem significandae causa, sacerdos et ministri sacri ipsum altare osculantur; et sacerdos, pro opportunitate, illud incensat. MR Inst 27

D.4 Diebus sequentibus, quando dicenda est Missa de feria, adhibentur textus infra propositi. MR

D.5 Ad inchoandam processionem fieri potest monitio. MR

D.6 Sacerdos populum ad corda versus Dominum in oratione et gratiarum actione elevanda invitat. MR

D.7 Miseratio tua, Deus, ad haec peragenda mysteria. MR

D.8 Caelestia tibi atque terrestria canticum novum concinunt adorando. MR

D.9 Et venit mulier. Forma Ecclesiae, non iam iustificatae, sed iam iustificandae. SAugInIo=AltDomIIIQ (k Io 4 o samařské ženě u studny); *non iam – sed iam*: dvojí různá platnost *iam*

D.10 In regno administrando non tantum ad pacem populorum et bonum temporale subditorum, sed et ad spiritalem utilitatem intendebat. Expeditiones ad liberandum Christi sepulcrum suscepit et anno 1270 prope Carthaginem mortuus est. LH 25.8. - de S. Ludovico

D.11 Iēsū, labantēs respice | et nōs videndō corrige; | sī respicis, lāpsūs cadunt | flētūque culpa solvitur. h. Aeterne rerum conditor, DomHebdIIIpa

D.12 Pro nulla re mundi et pro nullius hominis dilectione aliquod malum est faciendum; sed pro utilitate tamen indigentis opus bonum libere aliquando intermittendum est, aut etiam pro meliori mutandum. ThKempImit I,15,1

D.13 Nosque, mutuo proficientes semper amore et ad tuae vitae mysterium plenius percipiendum sollicitos, perfectiores effice tuae testes caritatis in mundo. MR

D.14 De pace fovenda – Pax non est mera absentia belli, neque ad solum adversarum virium aequilibrium stabiliendum reducitur neque ex imperioso dominatu oritur, sed recte proprieque dicitur *opus iustitiae*. (...) Numquam pax pro semper acquisita est, sed perpetuo aedificanda. (...) Firma voluntas alios homines et populos eorumque dignitatem reverendi studiosumque fraternitatis exercitium ad pacem construendam omnino necessaria sunt. (...) Quapropter omnes christiani enixe evocantur ut, *veritatem facientes in caritate*, cum hominibus vere pacificis sese uniant ad pacem implorandam et instaurandam. GS 78 = AltDomXXXIpa

D. 15 **Frātrēs, agnōscāmus* peccāta nostra, ut* aptī sīmus* ad sacra mystēria celebranda.**
vyznejme; abychom byli; MR